

Stockholm,
2023-05-02

Attentions svar på betänkandet om vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer SOU 2022:71

Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och deras familjer. Vi företräder personer med egna funktionsnedsättningar, anhöriga och personal som möter våra grupper inom till exempel skola, vård, socialtjänst, arbetsförmedling och försäkringskassa. Bland våra medlemmar finns personer med adhd, autism, Tourettes syndrom, språkstörning samt personer med nedsatt förmåga att läsa, skriva och räkna. Attention har omkring 17 800 medlemmar och ett 50-tal lokala föreningar runt om i landet.

Utredningens uppdrag

Utredningen om vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer har haft i uppdrag att se över delar av föräldrabalkens regler om vårdnadsöverflyttning, adoption och umgänge. Uppdraget har haft till syfte att skapa bättre förutsättningar för kontinuitet, stabilitet och trygghet för familjehemsplacerade barn och barn som har upplevt våld av närstående. Uppdraget har haft fyra delområden. I uppdraget har ingått att ta ställning till

- om förutsättningarna för vårdnadsöverflyttning bör ändras för att tillgodose familjehemsplacerade barns rätt till trygghet och stabilitet,
- behovet av åtgärder för att underlätta förutsättningarna för prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning för barn i familjehem,
- om förutsättningarna för adoption bör ändras för att tillgodose familjehemsplacerade barns rätt till trygghet och stabilitet, och
- hur skyddet för barnet kan stärkas när fråga uppkommer om umgänge med en förälder som har utövat våld eller gjort sig skyldig till någon annan allvarlig kränkning.

Utredningens förslag bedöms ha positiva konsekvenser för barn. Förslaget om ändrad formulering i bestämmelsen om vårdnadsöverflyttning gör det tydligare när en vårdnadsöverflyttning ska ske. Detta ger ökad trygghet och stabilitet för familjehemsplacerade barn. Även utredningens förslag beträffande möjligheten för placeringskommuner att bevilja insatser till barn efter en vårdnadsöverflyttning bedöms bidra till ökad trygghet för barn. Detta eftersom fler barn ges möjlighet till fortsatta fungerande insatser, när det behövs. Utredningens förslag att införa en rätt till biträde för barn innebär att barnrättsperspektivet stärks vid prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning. Framför allt är det barns rätt till delaktighet (artikel 12 barnkonventionen) som stärks eftersom barnet får en egen representant vid prövningen. Utredningens förslag om ny lydelse av paragrafen om barnets bästa bedöms främja individuella och nyanserade helhetsbedömningar av barnets bästa. Att ett barn kan fara illa på andra sätt än genom övergrepp, bortförande eller kvarhållande bedöms få ökad betydelse vid bedömningen av barnets bästa. En ytterligare konsekvens av förslaget är att det tydliggörs att ett umgänge med en förälder inte ska ske på bekostnad av att barnet far illa. Detta ökar tryggheten för barn. Utredningens förslag om domstols möjlighet att inhämta sakkunnigutlåtande från en psykolog innebär att domstolarna ges en möjlighet till ytterligare underlag inför bedömningen av barnets bästa i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Allmänna kommentarer

Riksförbundet Attention ställer sig positiva till att öka trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer genom att stärka barnperspektivet i de områden som utredningen berör; att skapa bättre förutsättningar för kontinuitet, stabilitet och trygghet för familjehemsplacerade barn och barn som har upplevt våld av närstående. Kontinuitet, stabilitet och trygghet är viktigt för gruppen placerade barn med NPF på grund av de svårigheter och särskilda behov som diagnoserna medför. I en aktuell rapport från stiftelsen Allmänna barnhuset framgår också att barn med NPF löper en högre risk för att utsättas för våld än andra barn med eller utan funktionsnedsättning.

Barn och unga med NPF är även överrepresenterade i samhällsvården. Det saknas nationell statistik över exakt hur många barn med NPF som är placerade i HVB-hem (inklusive SiS) och i familjehem, men statistik över förekomst av NPF hos placerade barn på SiS synliggör att över 50 % av de placerade barnen har adhd och/eller autism (Socialstyrelsen, 2019). Den vanligaste psykiatriska diagnosen hos både pojkar och flickor är adhd och särskilt hos flickor är överrepresentationen stor, över 50 % av flickorna har adhd. Barn som placeras i samhällsvård och som har NPF lever med en dubbel utsatthet, då de är placerade med de risker som det innebär samt har en osynlig funktionsnedsättning som medför en sårbarhet och särskilda behov kopplade till nedsatta funktionsförmågor. Dessa nedsatta funktionsförmågor kan till exempel yttra sig i att man har svårt att ta till sig muntlig och skriftlig information, uppmärksamhet- och koncentrationssvårigheter samt svårigheter i det sociala samspelet men också en ökad sårbarhet för stress. Det finns också en hög samsjuklighet mellan psykisk ohälsa och NPF och aktuell forskning visar att barn med NPF är särskilt våldsutsatta. Barn med NPF har stora behov av tydlighet och förutsägbarhet för att må bra och kunna utvecklas gynnsamt.

Riksförbundet Attention driver mellan juni 2020 och juni 2023 det arvsfondsfinansierade projektet Ung dialog som har som syfte att synliggöra gruppen placerade barn och unga med NPF samt öka gruppens livskvalité och delaktighet. Projektet har genomförts i delaktighet med målgruppen, och en expertgrupp med unga med egen erfarenhet har bidragit med ett viktigt inifrånperspektiv. Många placerade barn med NPF lever i ovisshet om var och hur de ska bo på lång och kort sikt och detta leder till otrygghet, stress och psykisk ohälsa. Många placerade med NPF hamnar i tidig ålder i en vårdkarusell, med flyttar och omplaceringar, där de inte får den viktiga stabilitet de är i så stort behov av. Det är därför av hög vikt att insatser som gynnar trygghet, stabilitet och kontinuitet genomförs. Det har också framkommit att målgruppen ofta får ett bristfälligt bemötande från både socialtjänst och rättssystem som till viss del kan kopplas till okunskap om målgruppens behov (Riksförbundet Attention, 2021). Alla professionella som möter gruppen placerade barn med NPF behöver ha kunskap om NPF för att kunna bemöta och kommunicera på ett sätt som främjar delaktighet. Kunskap ger också förståelse för det annorlunda funktionssätt som många barn med NPF har och motverkar fördomar och diskriminering.

Riksförbundet Attention anser också att det är av hög vikt att biologiska föräldrar till barn som är omhändertagna och som har egen NPF-problematik får ett bemötande och stöd baserat på kunskap om NPF. Genom att ge föräldrar med egen diagnos ett anpassat stöd och underlätta för dem att bibehålla en relation till det omhändertagna barnet skapas förutsättningar för barnet att, trots placering utanför hemmet, ha en god relation till sina biologiska föräldrar. Något vi vet är viktigt oavsett om planeringen är att barnet ska återförenas med sina biologiska föräldrar eller inte. NPF syns inte och därför är det extra viktigt att omgivningen har kunskap om funktionsnedsättningen för att kunna bemöta på rätt sätt och förstå vad som kan ligga bakom brister i föräldraskapet.

Kommentarer om vårdnadsöverflyttning

Vid vårdnadsöverflyttning är det viktigt att barnets behov av stabilitet, kontinuitet och trygghet beaktas. Det är därför positivt att barnets rättigheter ytterligare förstärks genom tillägg av en andra paragraf. Vi vill dock lyfta vikten av att även barnets specifika behov och situation utifrån funktionsnedsättning och i synnerhet NPF beaktas och tydliggörs:

- Barn med NPF har särskilda behov vad gäller förutsägbarhet och kontinuitet.
- Barn med NPF kan ha särskilt svårt att uttrycka sina åsikter och/eller behov och kan behöva anpassat stöd för att kunna göra det.
- När man ser till barnets sociala situation i övrigt behöver hänsyn tas till funktionsnedsättningen. Barn med NPF har ofta ett större omsorgsbehov än andra barn och detta medför att högre krav ställs på föräldraförmågan.

Attention är positiva till att kommuner får fortsätta erbjuda insatser till familjehem även efter vårdnadsöverflyttning. Barn med NPF är särskilt drabbade av vårdsammanbrott och många placeras till slut på institution. Genom möjligheten att kunna erbjuda stödinsatser även efter vårdnadsöverflyttning hoppas vi att vårdsammanbrott kan förebyggas och att familjehemmen får ökade förutsättningar och incitament för att våga ta steget till att bli vårdnadshavare och för att klara av sitt uppdrag bättre, vilket leder till ökad stabilitet och kontinuitet för det enskilda barnet.

Attention ställer sig positiva till att frågan om biträdets roll och vem som utses tydliggörs genom särskilda lämplighetskrav. Här är det viktigt att man för in ett kunskapskrav kring NPF med tanke på den stora överrepresentationen av barn med dessa diagnoser i samhällsvården. Det är viktigt att det offentliga biträdet har kunskap om NPF för att kunna tolka barnets utsagor korrekt och för att kunna hjälpa barnet att uttrycka sina tankar och åsikter med olika kommunikationsstrategier och ett adekvat bemötande.

Kommentarer om umgänge

Attention ser positivt på att barnrätten förstärks genom att paragrafen om vårdnadsöverflyttning får ett starkare fokus på risken att barnet far illa och riskbedömningens betydelse för av vad som är barnets bästa. Det ställer dock höga krav på att de som möter barnet har kunskap om NPF samt ett bemötande som hjälper barnet att själv kunna uttrycka sina tankar och åsikter. Vi vill därför trycka extra mycket på vikten av att kunskap om NPF finns inom både socialtjänst och rättsväsende och att det ska erbjudas fortbildning inom området för samtliga professionella som möter dessa barn i processer som rör umgänge. Saknas kunskap om NPF finns det en risk att barnets beteende tolkas felaktigt samt att barnet inte ges möjlighet att själv uttrycka sig och vara delaktig.

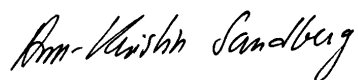
I utredningen har man kommit fram till att Domstolsverket bör överväga att genomföra en utbildningsinsats när det gäller riskbedömningar i familjemål med tanke på det ökade fokus på riskbedömningar och förslag på ny lydelse av 6 kap. 2 a § FB. Här föreslår Attention en omformulering och att det istället ska ställas krav på en särskild utbildning för att kunna genomföra riskbedömningar i familjemål och att kunskap om NPF ska ingå i en sådan utbildning. Det är bra att möjligheten att inhämta psykologutlåtande tydliggörs. Detta bör vara regel i de ärenden där barnet har NPF.

Referenser

Riksförbundet Attention (2021), *Var ska jag hamna – Röster från placerade barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar*.

Socialstyrelsen (2019), *Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov – Förutsättningar och former för integrerad och annan specialiserad vård*.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2023), *Mer utsatta än andra – om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättningar*.

Ann-Kristin Sandberg
Förbundsordförande